[२०२२] १ एस. सी. आर. ३९९

विभागीय नियंत्रक महाराष्ट्र राज्य रस्ते वाहतूक महामंडळ

विरुद्ध

कलावती पांडुरंग फुलझेले

(२०२२ चा दिवाणी अपील क्रमांक ४६३)

३१ जानेवारी २०२२

[एम. आर. शाह आणि बी. वि नागरत्ना, न्यायमूर्ती .]

औद्योगिक विवाद कायदा, १९४७: कलम २५एफ आणि २५ जी कामगारांना कामावरून कमी करणे-तथ्यांच्या आधारे, औद्योगिक न्यायालय वगळता खालील न्यायालयांनी बाजूला ठेवलेल्या कामगारांची हकालपट्टी आणि मागील वेतनासह पुनर्स्थापनेचे आदेश-अचूकता-आयोजित- खालील प्रकारे निर्णय दिला -कामगारांची नियुक्ती कंत्राटी आधारावर एका निश्चित मानधनावर करण्यात आली होती, तिने सुमारे चार वर्षे काम केले आणि कोणत्याही अनुचित श्रम पद्धतीच्या अवलंब कोणतेही आरोप नव्हते-केवळ कामगार न्यायालयाने नोंदवलेला निष्कर्ष कलम २५ एफ आणि २५ जी चे उल्लंघन करून कामावरुन कमी करणे हा होता.-अशा प्रकारे, पुनर्नियुक्ती

आणि परत मजुरीचा आदेश आवश्यक नाही आणि त्याऐवजी कामगार न्यायालयाने पारित केलेल्या आदेशात बदल करून एकरकमी नुकसान भरपाई दिली जाते -कलम २ (oo) (bb)-औद्योगिक विवाद कायदा (मुंबई) नियम, १९५७-आर ८१

अपीलास अंशतः परवानगी देत, न्यायालयाने खालील बाबी मान्य केल्या :

१. हे खरे आहे की खालील तिन्ही न्यायालयांनी (औद्योगिक न्यायालय वगळता) औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५-जी चे उल्लंघन करून प्रतिवादी-कामगाराला कामावरून काढण्याचे आदेश निश्चित केले आणि म्हणून कामगार न्यायालयाने परत वेतनासह पुनर्संचयित करण्याचे आदेश दिले. तथापि, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की जरी प्रतिवादीने स्वतः सादर केलेल्या नियुक्ती आदेशानुसार, तिची नियुक्ती कंत्राटी आधारावर रु. ५००/- प्रति महिना इतक्या निश्चित पगार/मानधनावर करण्यात आली होती. आणि, अपीलकर्त्याच्या वतीने हे प्रकरण आहे की तिची नियुक्ती ही एक निश्चित मुदतीची नियुक्ती होती, तथापि, नियुक्ती आदेश लक्षात घेता, ती नियुक्ती पुढील आदेशापर्यंत होती. तिने सुमारे चार वर्षे सफाई कामगार म्हणून काम केले यात् वाद नाही. तसेच कोणत्याही

अनुचित श्रम पद्धतीबाबत तक्रारीत कोणतेही विशिष्ट दावे/आरोप नाहीत.तसेच एम. एस. आर. टी. सी. ने देखील कोणतीही अनुचित कामगार प्रथा स्वीकारली असल्याचे कामगार न्यायालयाने नोंदवलेले निष्कर्ष नाहीत. कामगार न्यायालयाने नोंदवलेला एकमेव निष्कर्ष असा होता की ही सेवा समाप्ती औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५-जी चे उल्लंघन आहे. खटल्याच्या विशिष्ट तथ्यांमध्ये आणि परिस्थितींमध्ये, जेव्हा नियुक्ती पूर्णपणे कंत्राटी आधारावर आणि दरमहा रु.५००/- च्या निश्चित पगारावर/मानधनावर होती, तेव्हा मागील वेतनासह पुनर्स्थापनेचा आदेश आवश्यक नव्हता आणि त्याऐवजी जर एकरकमी नुकसानभरपाई रु. तीन लाख पुनर्स्थापना आणि पुर्व वेतनाच्या बदल्यात दिले जातात, ते न्यायाच्या उद्दिष्टांची पूर्तता करतील. ते लक्षात घेऊन, उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने दिलेला आक्षेपार्ह निर्णय आणि आदेश आणि कामगार न्यायालयाने मागील वेतनासह पुनर्संचयित करण्याचा आदेश देणारा निर्णय आणि निवाडा याद्वारे सुधारित केला जातो आणि अपीलकर्त्याला करारनिविष्ट अवधीमध्ये प्रतिवादीला रु. ३,००,०००/- (फक्त तीन लाख रुपये) ची एकरकमी भरपाई देण्याचे निर्देश दिले जातात. [परिच्छेद ६-८] [४०३-डी-जी; ४०४-ए-डी]

दिवाणी अपीलिय कार्यक्षेत्र : दिवाणी अपील क्. ४६३ २०२२ मध्ये.

नागपूर येथील मुंबई उच्च न्यायालयाच्या, नागपूर खंडपीठ, लेटर्स पेटंट अपील क्र. ३७ मधील दि. ३०.०१.२०२० च्या निकाल आणि आदेशावरून, तसेच २००३ मधील रिट याचिका क्र. ३८१९ मधील आदेशानुसार.

सुश्री मयुरी रघुवंशी, व्योम रघुवंशी, सुश्री पूर्वत वली, अपीलकर्त्यासाठी वकील

सुभाशीष भौमिक, मनीषा पांडे, हर्ष गुप्ता, जॉन थॉमस हरकल, प्रतिवादीसाठी वकील.

न्यायालयाचा निर्णय न्या. एम. आर. शाह, यांनी दिला

1. २००८ च्या एल. पी. ए. क्रमांक ३७ मध्ये मुंबई उच्च न्यायालयाच्या नागपूर येथील खंडपीठाने दिलेल्या आक्षेपार्ह निकाल आणि दिनांक ३०.०१.२०२० च्या आदेशामुळे व्यथित आणि असमाधानी वाटल्यामुळे, की ज्याद्वारे उच्च न्यायालयाच्या खंडपिठाने उक्त अपील फेटाळले आहे आणि विद्वान एकल न्यायाधीशांनी पारित केलेल्या निर्णयाला आणि आदेशाला पुष्टी दिली आहे, ज्याद्वारे औद्योगिक न्यायाधिकरणाने दिलेला निर्णय आणि आदेश रद्द केला

आहे आणि रद्द केला आहे आणि कामगार न्यायालयाने दिलेला निर्णय पुनर्संचयित केला आहे. प्रतिवादीला पूर्वीच्या वेतनासह बहाल करण्यासाठी, नियोक्ता-महाराष्ट्र राज्य रस्ते परिवहन महामंडळाने (यापुढे एम. एस. आर. टी. सी. म्हणून संदर्भित) सध्याच्या अपीलाला प्राधान्य दिले आहे.

२. यामध्ये प्रतिवादीची सफाई कर्मचारी म्हणून नियुक्ती प्रथम, दिनांक ०८.०६.१९८९च्या नियुक्तीच्या लेखी आदेशाद्वारे आणि प्रति महिना रु. ५०० च्या एकत्रित मानधनावर दिनांक ०१.०४.१९९१ च्या दुसऱ्या आदेशाद्वारे करण्यात आली होती. तिच्या एकत्रित मानधनात दरमहा रु. ५० ची वाढ झाली होती. शेवटी तिला ०१.०८.१९९४ रोजी काढून टाकल्या जाईपर्यंत तिने सतत सफाई कर्मचारी म्हणून काम केले. असे दिसते की तिचा पती एम. एस. आर. टी. सी., चंद्रपूर डेपोमध्ये कुली म्हणून काम करत होता आणि अचानक तो आंधळा झाला आणि त्यामुळे त्याचे कुटुंब अचानक गरिबीच्या स्थितीत गेले. त्यामुळे तिला कंत्राटी आधारावर सफाई कामगार म्हणून नियुक्त करण्यात आले. तिने महाराष्ट्र कामगार संघटनांची मान्यता आणि अनुचित कामगार पद्धती प्रतिबंध कायदा, १९७१ च्या अनुसूची ४ च्या कलम (१) सह कलम २८ अंतर्गत चंद्रपूरच्या कामगार न्यायालयात अपीलकर्ता-एम. एस. आर. टी. सी. च्या विरोधात तक्रार दाखल केली. तक्रारीत मुळात

तिने तिच्या सेवासमाप्तीला आव्हान दिले. तिने कोणत्याही विरामाशिवाय काम केले आणि तिची सेवा संपुष्टात आणताना तिला कोणतीही सेवा समाप्तीची भरपाई देण्यात आली नाही किंवा एक महिन्याची नोटीस किंवा त्या बदल्यात वेतन देण्यात आले नाही, असे तक्रारीत म्हटले होते. कोणतीही ज्येष्ठता यादी तयार केली गेली नाही किंवा प्रकाशित केली गेली नाही आणि औद्योगिक विवाद कायदा (मुंबई) नियम, १९५७ च्या कलम २५-जी आणि नियम ८१ चे उल्लंघन केले गेले.

२.१ कामगार न्यायालयाने निकाल आणि दिनांक २०.०६.२००२ च्या निर्णयाच्या माध्यमातून अपीलकर्त्याला, नोकरीवरून काढून टाकणे हे औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५-जी चे उल्लंघन आहे या आधारावर तिला परत मजुरी देण्याचे निर्देश दिले. कामगार न्यायालयाने असेही म्हटले आहे की औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २ (oo) (bb) ची तरतूद लागू होईल.

२.२ कामगार न्यायालयाने पुनर्संचयित करण्याच्या आणि मजुरी परत करण्याच्या दिलेल्या आदेशामुळे व्यथित आणि असमाधानी वाटल्याने, एम. एस. आर. टी. सी. ने औद्योगिक न्यायालयासमोर पुनरीक्षण याचिका दाखल केली. सन २००२ क्रमांक ३३९ च्या उक्त पुनरीक्षण अर्जास मंजुरी दिली

आणि सन १९९४ च्या यू. एल. पी. ए.मधील तक्रार (यू. एल. पी. ए.) क्रमांक १३५ मधील कामगार न्यायालयाने दिलेला निकाल आणि निर्णय रद्द केला.

२.३ औद्योगिक न्यायालयाने दिलेल्या निर्णयामुळे आणि आदेशामुळे व्यथित आणि असमाधानी वाटल्याने, प्रतिवादी-कामगाराने २००३ मधील लेखी याचिका क्रमांक ३८१९ हि रिट याचिका उच्च न्यायालयासमोर दाखल केली. ०४.०६.२००७ तारखेच्या निर्णय आणि आदेशानुसार, एकल न्यायाधीश, उच्च न्यायालयाने ही रिट याचिका मंजूर केली आणि औद्योगिक न्यायालयाने दिलेला निर्णय आणि आदेश रद्द केला आणि कामगार न्यायालयाने दिलेला पुनर्संचयित आणि परत वेतनाचा निर्णय पुनर्संचयित केला.

२.४ कामगार न्यायालयाने पुनर्संचयित करण्याचा आणि परतफेडीचा दिलेला निर्णय पुनर्संचयित करण्याच्या आणि औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५ -जी चे उल्लंघन करून प्रतिवादीला बरखास्त करण्यास स्थगिती देण्याच्या एकल न्यायाधीशाने दिलेल्या निर्णयामुळे आणि आदेशामुळे व्यथित आणि असमाधानी होऊन, एम. एस. आर. टी. सी. ने उच्च न्यायालयाच्या खंडपिठासमोर लेटर्स पेटंट याचिका दाखल केली आणि त्यामधील निकाल आणि आदेशाद्वारे, उच्च न्यायालयाच्या खंडपिठाने उक्त

अपील फेटाळले आहे, त्यामुळे एम. एस. आर. टी. सी. ने सध्याचे अपील केले आहे.

३. याचिकाकर्त्याच्या वतीने हजर असलेल्या विद्वान वकील मयुरी रघुवंशी यांनी जोरकस युक्तिवाद करताना सांगितले आहे की, या प्रकरणातील तथ्ये आणि परिस्थितीत, उच्च न्यायालयाने प्रतिवादीला पूर्व वेतनासह बहाल करण्याचे आदेश देण्यात गंभीर चूक केली आहे. औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५- जी चे उल्लंघन झाले आहे असे मत मांडणाऱ्या कामगार न्यायालयाने दिलेल्या आदेशाची निरीक्षण आणि/किंवा पुष्टी करण्यात उच्च न्यायालयाने भौतिक चूक केली आहे, असे सादर केले जाते. असे सादर केले जाते की प्रतिवादीची नियुक्ती पूर्णपणे कंत्राटी आधारावर होती आणि एका विशिष्ट कालावधीसाठी आणि कंत्राटी कालावधी पूर्ण झाल्यावर तिच्या सेवा संपुष्टात आणल्या गेल्या. त्यामुळे असे सादर केले गेले की जेव्हा त्या कंत्राटी आधारावर अंशकालिक म्हणून काम करत होत्या, तेव्हा औद्योगिक विवाद कायद्याचे कलम २ (oo) (bb) लागू होणार नाही आणि त्यामुळे कामगार न्यायालयाने दिलेल्या आणि उच्च न्यायालयाने पुष्टी दिल्याप्रमाणे औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५-जी च्या उल्लंघनाचा प्रश्नच उद्भवत नाही.

३.१ वरील निवेदने सादर करून, सध्याच्या अपीलाला परवानगी द्यावी अशी प्रार्थना केली जाते.

४ . कामगार- प्रतिवादीच्या वतीने हजर असलेले विद्वान वकील श्री सुभाशीष भौमिक यांनी सध्याच्या अपीलाला तीव्र विरोध केला आहे. ४.१ त्यांच्याकडून असे सादर केले गेले की अशा प्रकारे तीन न्यायालयांनी समवर्ती निष्कर्ष नोंदवले आहेत की प्रतिवादीची हकालपट्टी मुळे औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५- जी चे उल्लंघन होते. असेही सादर केले गेले की एस हकालपट्टी ही औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५ -जी चे उल्लंघन असल्याचे आढळून आल्यामुळेच, कामगार न्यायालयाने परत वेतनासह पुनर्संचयित करण्याचे आदेश दिले.

४.२ पुढे प्रतिवादी-कामगारांच्या वतीने हजर असलेले विद्वान वकील सुभाशीष भौमिक यांनी असे प्रतिपादन केले आहे की, अशा प्रकारे प्रतिवादीने तक्रार ही अन्यायकारक श्रम पद्धतींचा आरोप करून केली होती. एम. एस. आर. टी. सी. मध्ये कुली म्हणून काम करणारा तिचा पती आंधळा झाला आणि त्यामुळे त्याच्या जागी प्रतिवादीची नियुक्ती करण्यात आली. ती सादर केली जाते की तिने तिची सेवा संपुष्टात येईपर्यंत तिने सतत काम केले आणि सेवेत कोणताही विराम नव्हता, त्यामुळे ती संपुष्टात आणणे हे

औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५-जी चे उल्लंघन असल्याचे योग्यरित्या मानले जाते.

४. ३ वरील निवेदने सादर करून, सध्याचे अपील फेटाळण्याची प्रार्थना केली जाते.

५. संबंधित पक्षांची बाजू मांडणाऱ्या विद्वान वकिलाना आम्ही दीर्घकाळ ऐकले आहे.

६. हे खरे आहे की खालील तिन्ही न्यायालयांनी (औद्योगिक न्यायालय वगळता) औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५-एफ आणि २५- जी चे उल्लंघन करून प्रतिवादी-कामगाराला कामावरून बरखास्त केले आणि म्हणूनच कामगार न्यायालयाने पूर्व वेतनासह तिला कामावर पुनर्संचयित करण्याचे आदेश दिले. तथापि, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की जरी प्रतिवादीने स्वतः सादर केलेल्या नियुक्ती आदेशानुसार, तिची नियुक्ती कंत्राटी आधारावर निश्चित पगार/मानधनावर रु. ५००/- प्रति महिना वर करण्यात आली होती. जरी, अपीलकर्त्याच्या वतीने हे प्रकरण आहे की तिची नियुक्ती ही एक निश्चित मुदतीची नियुक्ती होती, तथापि, नियुक्ती आदेश लक्षात घेता, नियुक्ती पुढील आदेशापर्यंत होती. तसेच, वस्तुस्थिती अशी आहे की तिची नियुक्ती

कंत्राटी आधारावर आणि दरमहा रु. ५००/- च्या निश्चित पगारावर/मानधनावर होती.

तिने सुमारे चार वर्षे सफाई कामगार म्हणून काम केले यातही वाद नाही. त्यामुळे कोणत्याही अनुचित श्रम पद्धतीबाबत तक्रारीत कोणतेही विशिष्ट दावे/आरोप नव्हते. एम. एस. आर. टी. सी. ने कोणत्याही अनुचित कामगार पद्धतीचा अवलंब केला आहे, असा कोणताही विशिष्ट निष्कर्ष कामगार न्यायालयाने नोंदवला नव्हता. कामगार न्यायालयाने नोंदवलेला एकमेव निष्कर्ष असा होता की ही समाप्ती औद्योगिक विवाद कायद्याच्या कलम २५- एफ आणि २५- जी चे उल्लंघन आहे.

७ . संबंधित पक्षांच्या विद्वान वकिलांचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर आणि प्रतिवादीच्या नियुक्तीचे स्वरूप म्हणजे दरमहा रु .५००/- च्या निश्चित पगारावर/मानधनावर कंत्राटी नियुक्ती म्हणून विचारात घेऊन आणि तिने सुमारे चार वर्षे काम केले. आमचे असे मत आहे की पुनर्स्थापना आणि परत वेतनाच्या बदल्यात, जर एकरकमी भरपाई असेल तर रुपये. 3,00,000/- (फक्त तीन लाख रुपये) दिले जात असतील, ते न्यायाच्या उद्दिष्टांची पूर्तता करतील. खास करून प्रकरणातील विचित्र तथ्ये आणि परिस्थितींमध्ये, जेव्हा नियुक्ती पूर्णपणे कंत्राटी आधारावर आणि दरमहा रु. ५००/- च्या निश्चित

पगारावर/मानधनावर होती, त्यामुळे पूर्व वेतनासह पुनर्स्थापनेचा आदेश आवश्यक नव्हता आणि त्याऐवजी जर येथे वर नमूद केल्याप्रमाणे पुनर्स्थापना आणि परत वेतनाच्या बदल्यात एकरकमी भरपाई दिली गेली तर ती न्यायाच्या उद्दिष्टांची पूर्तता करेल.

८. वरील बाबी लक्षात घेऊन आणि वर नमूद केलेल्या कारणांमुळे, सध्याचे अपील अंशतः यशस्वी होते. उच्च न्यायालयाच्या विभागीय खंडपीठाने दिलेला आक्षेपार्ह निर्णय आणि आदेश आणि कामगार न्यायालयाने मागील वेतनासह पुनर्संचयित करण्याचा आदेश देणारा निर्णय आणि निर्णय याद्वारे सुधारित केला जातो आणि पुनर्संचयित आणि मागील वेतनाच्या बदल्यात, अपीलकर्त्याला आजपासून चार आठवड्यांच्या कालावधीत प्रतिवादीला ₹ ३,००,०००/- (फक्त तीन लाख रुपये) ची एकरकमी भरपाई देण्याचे निर्देश दिले जातात.

सध्याच्या अपीलाला वरील मर्यादेपर्यंत अंशतः परवानगी आहे. खटल्यातील तथ्ये आणि परिस्थितींमध्ये, खर्चाबाबत कोणताही आदेश नसेल.

प्रलंबित असलेले अर्ज (असल्यास) देखील निकाली काढले जातील.

निधी जैन **अपीलाला अंशतः परवानगी आहे**

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.